

La mort de Ferran d'Antequera a Igualada

ENTRE les efemèrides d'Igualada, poques n'hi ha que li adjudiquin tan unànimement un lloc dins les històries generals de Catalunya com d'haver estat l'indret on va morir el primer rei de la dinastia castellana entronitzada per la Sentència de Casp: Ferran I, cognomenat el d'Antequera. En totes hi llegim, més o menys extensament, la notícia que el monarca, havent sortit de Barcelona irat per la qüestió del vectigal, i adreçant-se cap a Castella, ja no va passar d'Igualada, on la malaltia que l'empresonava va agreujar-se-li i on va morir el 2 d'abril del 1416 (1).

Mossèn Joan Segura, en la seva *HISTÒRIA D'IGUALADA* (2), obra excel·lent que, en molts aspectes podria ésser proposada com a model d'història local, va donar a conèixer, extrets de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, diversos documents expedits pel rei en aquella vila els darrers dies de la seva existència, i altres d'expedits per la reina Elionor d'Alburquerque i pel primogènit Alfons, el futur Alfons el Magnànim (3).

Podem seguir-hi les darreres preocupacions reials i les alternatives, els progressos i el desenllaç de la dolorosa malaltia—la litiasi renal o mal de pedra—que patia el rei—. Arribat a Igualada el dia 13 de març procedent de Piera, l'endemà el veiem ocupar-se de la compra d'ens

(1) Vegeu, per exemple, Zurita: *Anales de Aragón*, llib, XII, Cap. LX. Antoni de Bofarull: *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, V, p. 314-316. Antoni Auladía: *Història de Catalunya*, Barcelona, 1889, II, p. 211-212. F. Valls-Taberner i F. Soldevila: *Història de Catalunya*, II, p. 153. A. Rovira i Virgili: *Història nacional de Catalunya*, VI, p. 236-239. H. J. Chaytor: *A History of Aragon and Catalonia*, Londres, 1933, p. 211. N'hem parlat en la nostra *Història de Catalunya*, «Editorial Alpha», II, p. 36-37.

(2) Igualada, 1907-1908. 2 vols.

(3) I, p. 168 i ss. Alguns ja havien estat esmentats i fins publicats, com el mateix mossèn Segura indica, per Antoni i Franceac de Bofarull.

velluts que ha encarregat, i, afegir-hi un vellut negre brodat d'or, *del més bell que trobar se puixa*, per a la seva filla la infanta Maria, la futura reina de Castella, muller de Joan II. També demana tres-cents marts zibellins, *entegres e ben crescuts*, i l'endemà, dia 15, recorda que l'argenter de la reina està fent un collar i uns paternostres per al seu servei i mana que siguin acabats per al diumenge de Rams (1).

Però ja la malaltia el té prostrat i inerm. Ja no pot signar les seves lletres. *Dada en la vila d'Agualada—diuen les dates,—sots nostre segell secret, e, per indisposició de nostra persona signada de mà de nostre secretari.* A partir d'aquesta hora la malaltia s'agreuja, l'alarma es propaga.

El dia 18 parteixen de Barcelona el conseller segon Joan Fiveller, En Ramon Desplà, En Benet de Marimon i micer Vicenç Padriassa, *qui per part de la Ciutat anavan al senyor Rey, qui era a la vila de Agolada, e era malalt a la mort* (2). Així s'expressa el Dietari del Consell barceloní. I és impressionant de veure anar al rei, presidint la comissió de la ciutat de Barcelona, l'home que acabava de sostenir-ne els drets i prerrogatives davant d'ell, fos d'una forma o altra, però sempre amb una imprescindible dosi d'enteresa (3). Aquest sol fet ja és suficient per explicar les veus que van córrer—i que alguns cronistes van recollir—sobre la sollicitud amb què Fiveller va cuidar el rei en els seus darrers dies. Particularment explícita és l'anònima *Història de Joan Fiveller* que precedeix el *Llibre d'algunes coses assenyalsades* de Pere Joan Comes (4). L'anònim autor ens diu que Fiveller va endur-se'n de Barcelona *metges, serurgians (sic) e medecines* i tot el que convenia *al servei del Rei i a l'honra de la ciutat i República de Barcelona*, i afegeix: *Y prestament se partí per a Igualada a on los consellers d'aquella vila ab tot lo poble lo isqueren a rebre.* Però, arribat a la casa on posava el rei, no el deixaven entrar a la seva cambra i ell, no sofrint-ho, volgué entrar-hi per força. El rei, sentint l'avalot, va preguntar què era, *e digueren-li que era En Joan Fiveller.* Llavors Ferran *estigué entre si un poc parat, i digué: Com? Jo els he deixada ma*

(1) Segura, op. cit., I, p. 170.

(2) *Dietari del Consell barceloní*, I, p. 202.

(3) Vegeu Soldevila, *Història de Catalunya*, II, p. 35-37.

(4) Ed. Puiggarí, Barcelona 1878 p. 24-25.

ciutat, i encara ací me vénen i em persegueixen? Ara deixau-lo entrar i veiam què vol. Però Fiveller va parlar tan eloqüentment, fent valer el privilegi que, segons deia, tenia la Ciutat de Barcelona, de cuidar els reis, que Ferran va donar ordre que sols Fiveller i els qui amb ell venien tinguessin cura de la seva persona. I la cura i l'abnegació de Fiveller va arribar fins a l'extrem *que ab sa pròpia boca li xuclava lo verí de les plagues que les manxiules li havien fetes* (1).

Res d'aquests episodis, on deu haver-hi molta part de fantasia, no ens diuen els documents. Ens parlen, en canvi, d'un oli preciós que els metges van receptar al monarca: un oli que havia d'ésser fet *de bàlsam e altres coses costoses*, i que havia de valer *bé cinc cents florins*. Feia cinquanta hores que el rei patia de retenció d'orina. Ell mateix, per mà del seu secretari, en una carta al seu tresorer, ho diu en termes que avui ens semblen excessivament crus: *Tresorer, entre altres accidents qui han represa molt fort nostra persona, és que ha ben .L. hores que no podem pixar, la qual cosa nos dóna gran passió.* Cal, doncs, que tregui d'allà on sigui els 500 florins per pagar a l'especier l'oli miraculós (2).

Però, no menys que en els remeis dels metges, tenia confiança el monarca en les relíquies dels sants. El mateix dia 18 que demana l'oli guaridor, demana *la vera creu qui's mostrava en temps del senyor rey En Martí, oncle nostre; la camisa de nostre Senyor, l'espina de la corona, e la verònica de la Verge Maria, ab la pinta* (3). De totes aquestes relíquies podien disposar els sobirans de Catalunya-Aragó a Barcelona sols. Un moment, l'endemà mateix d'haver-les demanades, i quan encara no podien haver arribat, degué semblar que serien innecessàries. Una sobtada millora va produir-se. L'infant Alfons que, segons afirma ell mateix, havia arribat a Igualada aquell dia a les quatre de la tarda, ens explica el canvi favorable i esperançador, tot explicant-lo a la seva muller la infanta Maria de Castella. Havia trobat el rei *així aflagit de son acostumat accident, que havia tres dies o més que no havia*

(1) *Història de Joan Fiveller*, lloc citat. *El Llibre dels Feys d'armes de Catalunya* de Bernat Boades (o sia el pseudo-Boades, com cal designar-lo després dels treballs de Coll i Alentorn, ed. *Els Nostres Clàssics*, vol. IV), escrit en el segle XVII, ens dóna una versió molt ampliada d'aquests episodis de l'anada de Fiveller a Igualada (Golada, com diu ell i com diuen altres textos) i de la seva abnegació envers el monarca malalt.

(2) Segura, op. cit. II, p. 172

(3) *Ibidem*.

orinat, vomitant tot d'una el que menjava (*no li aturava a l'estómac, ans de continent que rebut lo havia lo gitava fora*), donat ja per mort per metges i cortesans. Però després, aquell dia, havia pogut retenir *perfectament* tot el que havia dinat, i a les dues de la nit (*en la nit següent a dos hores*) *feu tantes orines axí esforçadament com jamás feés; que feu una bona quantitat* (1). Tot seguit se li havia aclarit la cara, i se li havia enfortit la paraula, que ja era molt feble. La reina Elionor que era a Igualada feia uns quants dies (havia sortit de Barcelona l'endemà de la sortida del rei) (2), l'Infant Alfons i tots els cortesans, van sentir un tan gran optimisme que ja el van creure guarit. I l'Infant va escriure a la seva muller que no es mogué de Girona o que, si n'havia partit, se n'hi tornés (3).

Així i tot, la millora no és tanta que el rei pugui signar els documents, i insisteix per haver les relíquies de la verònica i la pinta de la Verge. Però ara el primogènit ja és al seu costat, i és ell qui s'encarrega dels afers del regne i ell signa els documents pel seu pare. Igualada esdevé així, per uns quants dies, el centre dels reialmes. D'allí estant l'Infant Alfons—Lo PRINCEP—(4) reclama als venecians els 3.000 florins que encara deuen al rei i, els amenaça, si no compleixen; s'adreça als Consellers de Barcelona perquè es porti endavant el projecte relatiu a l'establiment d'un col·legi al monestir dels frares dels sacs o agustinians (5); signa la lletra que el seu pare adreça al rei de Portugal relativa als projectes de croada conjunta contra Granada. *Aprés la salud de la nuestra ánima* — declara el rei — *no ha cosa al mundo que más hayamos a corazón que la dita conquesta*. També signa el primogènit certes recomanacions del seu pare respecte als ambaixadors del rei de Romans, l'emperador Segimon, i l'ordre a mossèn Borra perquè vagi al dit rei, que li ho ha demanat pels seus ambaixadors (6). És la

(1) Ibidem. La data del document, com hem indicat, és del 19 de març: però fan de mal lligar, cronològicament, les indicacions que conté: tot el document parla del dia d'avui, i després dóna aquesta notícia de les dues de la *nit següent*. Cal deduir que el document, escrit després d'aquesta hora, encara fou expedit amb data del dia abans.

(2) *Dietari del Consell*, I, p. 202.

(3) Doc. publicat per Segura, op. cit. I, p. 173.

(4) Era, com a primogènit, príncep de Girona. El títol ducal creat per Pere el Cerimoniós per al seu fill Joan, havia estat elevat a títol princepesc.

(5) Docs. publicats per Segura, p. 174.

(6) Id., p. 178-179.

notable anada a Alemanya de mossèn Borra, o sia Antoni Tallander, foll de tres reis (1). En aquesta ordre estesa a Igualada, la veiem iniciar-se: *Volem e us manam ab la present que anets al dit Rey dels Romans e us esforcets de fer-li sos bons plaers, així com bé havets acostumat* (2). I mossèn Borra anirà a Alemanya, i, faceciós a estones perquè no sigui desmentida la seva condició de foll de reis, seriós més sovint, explicarà en les seves lletres les seves impressions de tota mena (3).

La millora del rei va sostenir-se uns quants dies. Ja l'Infant Alfons pensava en possibles caceres, i demanava al preceptor major d'Alcàntara un parell d'alans, *que buenos sean para caça de monte* (4) i el rei mateix demanava al batlle general de València Joan Mercader, que li enviés *la mora balladora, la qual volem—afegia—per pendre plaer* (5). Això era el dia 24 de març. El 1.er d'abril l'estat del rei era tal, que les lletres del seu fill esdevenen sense esperança. Ja reclama alguns personatges aragonesos al seu costat—Joan d'Ixar, Pere de Luna, Pere d'Urrea—perquè *no s'espera de su vida; e queremos, si nuestro Senyor Dios en otra manera dispondrá del dito senyor, ser acompanyados e consellados* (6). L'endemà dia 2 el rei es trobava a l'agonia: *no havem esperança alguna com stiga en lo article de la mort*, escrivia Alfons (7).

En efecte, el mateix dia 2 d'abril entre les 11 i les 12 hores, als trenta set anys d'edat, el rei Ferran I d'Aragó va morir. Sorprenentment, en aquella hora, els representants de Barcelona ja no es trobaven a Igualada: havien arribat a Barcelona el dia abans (8).

Si haguéssim de creure Lorenzo Valla, el cèlebre humanista italià,

(1) Martí l'Humà, Ferran I i Alfons el Magnànim.

(2) Doc. publicat per Manuel de Bofarull i Sartorio: *Tres cartas autógrafas e inéditas de Antonio Tallander, Mossén Borra*. Barcelona, 1895. Apèndix, doc. 14. També Segura, op. cit. I, p. 178.

(3) Ultra la monografia citada de Manuel de Bofarull, vegeu Heinrich Finke, *Mossén Borra in Deutschland*, «Homenatge a Rubió i Lluch», I, p. 149-160.

(4) Doc. publicat per Segura, I, p. 177.

(5) Doc. publicat fragmentàriament per Antoni de Bofarull, *Historia de Catalunya*, V, p. 315, i íntegrament per Segura, I, p. 176.

(6) Id. p. 180.

(7) Id. p. 181.

(8) *Diari del Consell barceloní*, I, p. 202.

el rei hauria fet testament (1). Altres autors parlen d'un codicil (2). Havia confessat i rebut els Sants Sagraments, i ell mateix va dir les oracions *fins al darrer pas de sa vida*. Així ho explica Alfons al seu germà Joan, rei de Navarra (3). En comunicar també la mort a la seva muller, Alfons li posa com a exemple la fortitud de la seva mare Elionor d'Alburquerque: *E pregam-vos no us donets desplaer ans vos aconsolets bé, car certificam-vos que la senyora Reyna, mare nostra, ho pren ab molt bon sforç*. Li recomana també que es vesteixi com *trobarets que la senyora Reyna dona Yolant, quan morí lo senyor Rey en Pere, se vestí* (4).

El lloc de sepultura elegit pel primer rei castellà era Poblet, el panteó dels reis catalans. Però les reials despulles i la cort romanen encara uns quants dies a Igualada. Aquí el primogènit pren el títol de rei, contra el costum dels seus antics predecessors, que no el prenien fins a haver-se coronat a Saragossa (5). Aquí pren les seves primeres decisions com a cap de l'Estat, ordenant el més estret bloqueig del papa Luna, a Penýscola, de forma que *negú no entre ne isque de Pentiscola ab letres ne en altra manera*; ocupant-se dels florins i altres monedes que es baten a Perpinyà; disposant totes les coses necessàries per als funerals celebradors a Poblet (6).

Mentrestant la vila d'Igualada, ja entristida pel fet d'haver hagut d'assistir a l'agonia del rei, esdevenia endolada per la seva mort, pel dolor de la reina vídua i del novell rei, per les cerimònies fúnebres que s'hi descabdellaven sense intermissió. L'ànima *Història de Joan Fiveller*, que precedeix el *Llibre d'algunes coses assenyalades de Pere Joan Comes* diu que, després de la mort del rei, *no es pot dir los plors i plants que en tot açò se feien en la casa del Rei e en tota aquella vila d'Igolada i en los llocs circumveïns*.

(1) Lorenzo Valla, *De rebus a Ferdinando Aragonie rege gestis libri tres*, dins Schott, *Hispania Illustrata...Scriptores varii*, I, p. 784. El mateix diu la *Història de Joan Fiveller* abans cit., p. 25, que s'inspira en Valla.

(2) Vegeu Feliu de la Penya, *Anales de Cataluña*, II, p. 426, i Pròsper de Bofarull, *Los Condes de Barcelona vindicados*, II, p. 309, Ferran havia fet testament a Perpinyà, el 10 d'Octubre del 1415, Zurita, llib. XII, cap. LX.

(3) F. de Bofarull, *Felip de Malla*, «Rev. de Ciencias Históricas» III, p. 347.

(4) Segura, p. 181.

(5) El dia mateix de la mort del seu pare, Alfons ja va encapçalar les seves lletres amb el títol: *Lo Rey*, i les clou amb la signatura: *Rex Alfonsus*.

(6) Docs. publicats per Segura, I, caps. XXVI i XXVII.

Igualada degué veure's envaïda de magnats, de representants de ciutats i viles, i, sobretot de preveres i religiosos, que el rei demanava al monestir de Montserrat, als degans de diverses poblacions, i al prior de Sant Agustí de Barcelona (1). Si hem de creure Lorenzo Valla, les gents eren tantes, que omplien no sols Igualada, sinó també els llocs propers (2).

Calia, a més a més, preparar el gran seguici fúnebre que havia de conduir el cadàver reial a Poblet, i Igualada degué omplir-se d'atzembles i altres cavalcades que, demanades pel mateix rei, arribaven de pertot. Arribaven també els cavalls per córrer les armes, segons el costum de l'època, en la fúnebre cerimònia (3). Tot devia ésser enrenou i moviment en la petita vila. Després el rei difunt i el rei vivent, tot el llarg seguici, partiren (4). I el silenci i la pau degueren semblar més profunds pels carrers i places, per les cases i temples, pels camins forans d'Igualada. Sols hi degué restar llargament el record d'aquelles diades d'agitació i de dol, i, més llargament encara, un deute del rei a la vila, per les funeràries del seu pare. *Elatus autem est maiori pompa quam quispiam omnis memoriæ Aragonum Rex*, escriu l'esmentat Lorenzo Valla (5). En tot cas, els drets de les funeràries pertanyents a l'església de Santa Maria d'Igualada fou la vila mateixa qui va pagar-los (6).

FERRAN SOLDEVILA

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

(1) Id. pag. 182.

(2) Valla, op. cit., pag. 784.

(3) Vegeu les demandes d'atzembles i cavalls, Segura, p. 183, 185-186.

(4) El dia 10 d'abril, el rei Alfons ja expedia documents de Montblanc estant, Id. p. 187.

(5) Valla, op. cit., p. 785.

(6) El vicari o regent, a qui corresponia cobrar-ne, per a l'església de Santa Maria, els drets per absència del rector, va vendre'ls a Pere Sabater, xantre del rei, i aquest els revengué a Bernat Canaletes, síndic d'Igualada, en nom i representació de la vila. Canaletes avançà els diners. Però l'any 1422 encara el rei no havia pagat el deute, ni sembla que mai arribés a pagar-lo. I fou, en definitiva, el Consell d'Igualada, qui va pagar a Bernat Canaletes els quinze florins avançats per ell.